

Dildora YUSUPOVA

O'ZBEK TILINING SOHADA QO'LLANILISHI

O'quv qo'llanma

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Dildora Yusupova

O'ZBEK TILINING SOHADA QO'LLANILISHI

O'QUV QO'LLANMA

BUXORO – 2024
«DURDONA» nashriyoti

81.2O'zb+ya73

821.512.133 '373.46:91(075.8)

Y 91

Dildora Yusupova.

O'zbek tilining sohada qo'llanilishi [Matn] : o'quv qo'llanma / Dildora Yusupova – «Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy» Durdona nashriyoti, - 2024. – 180 b.

UO'K 821.512.133 '373.46:91(075.8)

BBK 81.2O'zb+ya73

TAQRIZCHILAR:

A.R.Axmedov.

– filologiya fanlari nomzodi,dotsent.

Sh.M.Hamroyeva.

– filologiya fanlari doktori (DSc),dotsent

“O'zbek tilining sohada qo'llanilishi” o'quv qo'llanmasining maqsadi oliy ta'lim talabalarini o'zbek tili sohasidan egallagan bilim, malaka va ko'nikmalarini mustahkamlash, yanada kengaytirish, tanlagan ixtisosligi doirasida davlat tilini puxta bilishlariga yordamlashish, nutqini kasbiy atamalar bilan boyitish, o'zbek tilida yuqori darajada nutqiy savodxonlikni ta'minlashdan iborat.

Mazkur o'quv qo'llanmada talabalarga o'zbek tilining sohaga yo'naltirib, bog'lab o'rgatishga doir tilshunoslik masalalari, qonun-qoidalar, rivojlanish, shakllanish qonuniyatlari, jamiyatda o'rni va ta'siri kabilari o'z aksini topgan. Shuningdek, o'quv qo'llanma 5140600 – Geografiya ta'lim yo'nalishi bakalavriat bosqichi talabalariga “O'zbek tilining sohada qo'llanilishi” fani ta'limi uchun mo'ljallangan. Undan soha mutaxassislari, ilmiy izlanuvchilar, magistrlar ham ilmiy-nazariy manba sifatida foydalanishlari mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim vazirligi fan va innovatsiyalar vazirligini 2024 – yil 02- iyuldagi “452” – sonli buyrug'iga asosan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. Ro'yxatga olish raqami 452-66

ISBN 978-9910-04-829-6

© Dildora Yusupova,

KIRISH

Mamlakatimizda milliy tilimiz va uning tadqiqiga bo'lgan e'tibor har qachongidan kuchaydi. Istalgan davr tilini o'rganishga badiiy asarlarga murojaat etamizki, badiiy asar ijtimoiy taraqqiyotga bog'liq holda xalq hayotidagi har bir yangilikni, til, lug'at tarkibidagi har bir o'zgarishni o'zida aks ettiruvchi vosita sifatida tilshunoslarning asosiy diqqat markazida turadi va hamisha tadqiqotchilarni qiziqtirib keladi. O'zbek tilshunosligining mustaqillik davridagi taraqqiyoti xalqimiz hayotidagi eng muhim hodisa bo'lib, uning boshqa fan sohalari qatori izchil rivojlanishini ta'minlab berdi. Darhaqiqat, barcha davrlarda, har qanday sharoitda ham o'z ona tiliga va uning nufuzi, ravnaqiga e'tibor qaratgan davlat, millat, xalq taraqqiyot karvonidan ortda qolmaydi.

Tabiat va jamiyat mahsuli bo'lgan inson, ayni paytda, ularning oliy namunasi ham sanalib, olamni narsa shakli hamda predmet shaklida, hodisa hamda voqea ravishda ongida paydo qiladi, anglaydi, tafakkur qiladi. Ushbu faoliyatda muhim vosita hisoblangan tilning ahamiyati g'oyatda muhimdir. Shuning uchun ham til va tafakkurni bir-biridan alohida tarzda tasavvur qilib bo'lmaydi. "Tafakkur hamda til ikkalasi bir-biridan ajralmas jarayon sanaladi. Til bo'lmaganda tafakkur ham mavjud bo'lolmasligi kabi, til-da tafakkursiz bor bo'lolmaydi". Shu bois, mazkur fanda o'rganiladigan masalalar zamonaviy jihatdan juda dolzarb bo'lib, uning o'qitilishi talabalarning bilim saviyasi va iqtidorini kuchaytirishga, tafakkurini kengaytirishga, notiqlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bugungi davrda, ya'ni jamiyatimizni demokratlashtirish jarayonida mana shu jarayonga xizmat qiladigan va iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida isloh qilishda hozirgi o'zbek adabiy tili yuzasidan ko'pchilikka manzur keladigan, kerakli, aniq va qisqa, ravshan, anglashilarli, adabiy tilimiz qonun-qoidalariga mos holatda ilmiy

tadqiqot ishlarini yozishda mazkur fanimizni o'qitishning ko'lam, ilmiy hamda amaliy, nazariy ahamiyati qimmatli, bizningcha. Mazkur muammolarning ilmiy nazariy jihatlaridan tizimli ravishda "O'zbek tilining sohada qo'llanilishi" nomli fan ogoh etadi.

Ma'lumki, milliy istiqlol sharofati bilan oliy ta'limda ham o'zbek tili ta'limi maqsadi, mazmuni, usul va vositalari yangilandi. Yangi maqsad har bir o'quv predmeti, fan o'qituvchisidan o'quv-biluv jarayonini yangi mazmun asosida tashkil etishni va usul-u vositalarni rang-baranglikda boyitib borishni talab etmoqda. Buni to'g'ri anglay olgan o'qituvchigina davr talablariga "labbay" deb javob bera oladi. Davlat tili maqomiga ega bo'lgan onadek mo'tabar tilimiz – nihoyatda boy til. Uning ta'limi jarayonida butun e'tiborimizni talabaning so'z boyligini oshirish, so'zlarning ma'no nozikliklari, farq va o'xshashliklarini his qilish va anglab yetish, bexato talaffuz qilish va yozish, so'zlarni bog'lab gap, gaplardan esa matnlar tuza olish, birikmalardagi ma'noviy va grammatik, matnlardagi mantiqiy xatoliklarni topish va tuzatish, bir fikrni turli vositalar bilan ifodalash, uzilgan fikrning davomini tiklash kabi qator mantiqiy operatsiyalarni bajarish, nutq vaziyatini to'g'ri baholash va til imkoniyatlaridan unga mos ravishda foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish va malakasini o'stirishga qaratishimiz lozim. Zero, lingvistik bilimlar ana shu vazifalar "soyasi"da bo'lmog'i, ya'ni talabaning aqliy faoliyati lingvistik qoidalar va til qurilishiga doir bilimlar pragmatikasi bilan band qilib qo'yilishi kerak.

Shu nuqtayi nazardan mazkur fanni oliy o'quv yurtlarining filologiya, xorijiy tillar, tabiiy fanlar va boshqa fakultet talabalariga fan sifatida o'qitish o'ta muhim sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev. Sh. M. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganligining 30 yilligiga bag'ishlangan tantanali yig' ilishdagi nutqi. "Xalq so'zi", 2019- yil, 21- oktabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. O'zbekiston Respublika Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqi. "Xalq so'zi", 2017 –yil, 19-sentyabr.
4. Mirziyoyev Sh.M Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –Toshkent, O'zbekiston. 2017.
5. Aminov M., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish (amaliy qo'llanma). – Toshkent, O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2009 .
6. Begmatov E., Mamatov A. Adabiy norma nazariyasi. III qism. – Toshkent,1999, 23-24-b.
7. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo'ldoshev. I., Davlat tilida ish yuritish. -Toshkent, 2015.
8. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo'ldoshev I., Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. (Darslik)-Toshkent, Cho'lpon, 2013.
9. Muxiddinova X., Abdullayeva N. Rasmiy uslubning diplomatik yozishmalar turi. –Toshkent, Respublika ta'lim markazi, 1997.
10. Lutfullayeva D. Mustaqillik davri rasmiy-idora viy ish uslubi taraqqiyoti. (Monografiya).-Toshkent, 2020.

AXBOROT MANBALARI

1. www.uza.uz/oz/politics/zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyeev-bmtbosh-assambleyasi-20-09-2017.
2. www.ziynet.uz.
3. <http://sahifa.tj/uzbeksko-russkij.aspx>-Uzbeksko-russkiy perevodchik.
4. <http://library.ziynet.uz/> - ta'lim portali.

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
O'ZBEK TILINI SOHAGA YO'NALTIRIB O'QITISHNING MAQSADI VA VAZIFALARI.....	5
O'ZBEK TILI IJTIMOY VAZIFALARINING KENGAYISHI: JAMIYATIMIZDAGI O'ZGARISHLAR HAMDA TIL RIVOJI.....	14
O'ZBEK ADABIY TILI ME'YORLARI	23
O'ZBEK-LOTIN ALIFBOSINING IMLO QOIDALARI. O'ZBEK TILIDA TINISH BELGILARI	33
NUTQ USHLUBLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	60
ILMIY USLUB. SOHAVIY TERMINLARNING LEKSIK XUSUSIYATLARI	69
ILMIY USLUB. NUTQ MADANIYATI	76
FIKRNI OG'ZAKI BAYON QILISH	88
NUTQ MADANIYATIDA ERKIN BA TURG'UN BIRIKMALARNING O'RNI	97
SOHAGA OID TAQDIMOT NUTQI.....	105
RASMIY USLUBGA XOS XUSUSIYATLAR.....	113
SOHADA DAVLAT TILIDA ISH YURITISH MASALALARI. TASHKILY HUJJATLAR.....	120
AXBOROT VA CHIQISH NUTQI XUSUSIYATLARI	132
SOHAVIY MA'LUMOT-AXBOROT HUJJATLARI.....	136
TAVSIFNOMA	136
SOHAVIY XIZMAT YOZISHMALARI.....	138
TESTLARNI BAJARING	143
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	176

Dildora Yusupova

O‘ZBEK TILINING SOHADA QO‘LLANILISHI

O‘QUV QO‘LLANMA

Texnik muharrir:

G.Samiyeva

Musahhih:

M.Raximov

Sahifalovchi:

M.Arslonov

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original –
maketdan bosishga ruxsat etildi: 18.07.2024. Bichimi 60x84.
Kengli 16 shponli. «Palatino Linotype» garn. Ofset bosma
usulida. Ofset bosma qog‘oz. Bosma tabog‘i 11,25 Adadi 25.
Buyurtma № 265.

«Sharq-Buxoro» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahar O‘zbekiston Mustaqilligi ko‘chasi, 70/2 uy.
Tel: 0(365) 222-46-46